

Artikel

Schytte, Benny (2004). *Legepladsen som pædagogisk rum*. I publikationen Niels Bang Hansen m.fl., *Udeområder*. (Børneinstitutioner - Byggeri og indretning. Hæfte 5. Kroghs Forlag.

LEGEPLADSEN SOM PÆDAGOGISK RUM

af Benny Schytte

Man kan næppe finde en daginstitution i dag, som ikke har en legeplads. Lige siden de første børnehaver blev etableret i slutningen af 1800-tallet, har der været tradition for, at vuggestuer, børnehaver og fritidshjem har haft et udendørsområde – en legeplads, hvor børnene kunne komme ud og lege.

Selvom der igennem tiderne har været forskellige forslag¹ til legepladsernes indhold og udformning, har der aldrig eksisteret en egentlig legepladspolitik eller legepladsstandard med bestemte krav og retningslinier for udformning og indretning af daginstitutionslegepladser².

Hensigten med denne artikel er ikke at skabe en standard for indretning af legepladser, for egentlig burde der ikke være to legepladser, der var ens. Artiklen er derimod skrevet som inspiration og vejledning for bygherrer, pædagogisk personale, landskabsarkitekter, forældre m.fl., når nye daginstitutionslegepladser skal etableres, eller når etablerede legepladser skal fornyes.

I disse år er der med rette sat fokus på legepladssikkerheden³, men der har også inden for de senere år været en stigende interesse for at se på legepladsens pædagogiske muligheder. Der findes således i dag mange daginstitutioner, som ud fra pædagogiske overvejelser har fornyet eller påtænker at forny deres legeplads. Når det gælder nyt daginstitutionsbyggeri, ser man også i dag, at legepladsen indgår som et vigtigt element i det samlede byggeri.

Legepladsen som et pædagogisk rum

Når mange daginstitutioner vælger at forny deres legepladser eller når pædagoger, som sidder med i byggeudvalget for en ny daginstitution, ønsker indflydelse på legepladsens udformning, er det udtryk for, at mange eksisterende daginstitutionslegepladser kun i begrænset omfang tilgodeser de ønsker og pædagogiske mål, som personalet har med legepladsen.

Dette er en ny situation, som dels afspejler, at legepladsen i dag i langt højere grad end tidligere betragtes som et pædagogisk rum, og dels at mange eksisterende legepladser er udformet og indrettet som standardløsninger med udgangspunkt i legepladsproducenternes kataloger og landskabsarkitekternes legepladsforståelse, og som ikke nødvendigvis er i overensstemmelse med pædagogernes tanker og ideer med legepladsen.

De senere års erfaringer viser, at der er et ønske om, at fremtidens daginstitutionslegepladser i langt højere grad end tidligere bør tage udgangspunkt i pædagogiske overvejelser og i mindre grad i standardiserede legeredskaber. Det betyder ikke, at der ikke kan eller skal være gynger, kolbøttestativer eller lignende på legepladsen, men selve udformningen og indretningen af legepladsen må tage et andet udgangspunkt end blot valg af legeredskaber.

¹ Hans Dragehjem (1935), C.Th. Sørensen (1931), Max Siegumfeldt (1945), Ulf Brammer (1972) m.fl.

² I 1995 trådte et nyt bygningsreglement i kraft, hvoraf det fremgår, at legepladsredskaber skal overholde gældende standarder. Hidtil havde standarderne været vejledende, men med det nye bygningsreglement er overholdelse af standarderne blevet et lovkrav.

³ Information og vejledning om legepladssikkerhed, se kapitel af Niels Bang Hansen.

Pædagogiske tanker om legepladsen

I forbindelse med nyanlæg eller fornyelse af en eksisterende legeplads vil det som udgangspunkt være en god idé at gøre sig nogle overordnede pædagogiske tanker om, hvilke oplevelser og erfaringer legepladsen skal give børnene. Det kunne eksempelvis være følgende:

Hvilke aldersgrupper skal benytte legepladsen?

Hvilke lege og legeformer skal kunne foregå på legepladsen?

Hvilke sanse- og udviklingsmæssige erfaringer skal legepladsen give børnene?

Hvordan tages der højde for, at legepladsen både dækker pigernes og drengenes behov for leg og samvær?

Skal legepladsen være foranderlig og for eksempel afspejle årstidernes skift?

Hvordan sikrer man sig, at legepladsen både giver rum til utrygge og usikre børn og samtidig har udfordringer for de andre børn?

Skal der være mulighed for, at pædagoger og børn kan foretage sig noget sammen?

Disse og en lang række andre spørgsmål og overvejelser må danne udgangspunkt for planlægning af såvel nye legepladser som forandringer og nytænkning af eksisterende legepladser.

I det følgende præsenteres en række grundlæggende forhold, som bør indgå i planlægning, udformning og indretning af daginstitutionselegepladser.

Børns leg og legeformer

Børn leger forskellige lege på forskellige alderstrin, og disse lege kan inddeles i forskellige overordnede legeformer. Der kan være lidt forskel på betegnelserne for disse legeformer afhængig af legeteoretisk ståsted, men oftest opererer man med symbollege, fantasilege, rollelege, regellege og konstruktionslege.

Afhængig af aldersgruppe er en bestemt legeform den mest dominerende, og jo ældre børnene bliver, jo flere legeformer behersker og bruger de. Eksempelvis er rollelegen den dominerende legeform blandt børn i alderen 3 – 6 år, men disse børn vil i deres lege også benytte sig af tidligere dominerende lege som symbol- og fantasilege, ligesom en række mindre komplicerede konstruktionslege og regellege kan være en del af deres legeadfærd.

For at legepladsen skal være velegnet for børnenes rollelege, som f.eks. 'far, mor og børn', 'købmandsbutik' osv., må legepladsen derfor indrettes og have et indhold, som svarer til børns måde at lege rollelege på.

Rollelegene foregår som oftest i mindre grupper og i et afgrænset rum, som f.eks. i og omkring et legehuse eller ved, at børnene bruger markeringer i terænet eller lignende som afgrænsning.

I langt de fleste tilfælde vil der i rollelegene være behov for forskellige former for materialer, der enten benyttes som de er (skovl, spand osv.), eller materialer som pinde, sten, blade, grankogler osv., der kan symbolisere genstande som for eksempel varer i købmandsbutikken eller ting i hjemmet.

Hvis legepladsen derfor skal tilgodese børnenes rolleleg, vil det kræve, at der findes mange løse materialer af forskellig karakter samt at legepladsen er inddelt i mange rum eller at børnene på en forholdsvis enkel måde kan skabe deres egne rum.

Rum til børns leg

Det er et karakteristisk træk ved børn, at de oftest leger i mindre grupper. De leger to, tre eller fire børn sammen. Selvom om børnenes leg kan flytte rundt og bevæge sig fra et sted til et andet, som legepladsen i øvrigt er velegnet til i modsætning til de indendørs rammer, er det også karakteristisk, at børnene

ønsker at skabe en fysisk afgrænsning af legen: "her leger vi". Dette behov for afgrænsning af legen og børnenes måde at organisere deres leg på i mindre grupper må indebære, at legepladsen må indeholde mange rum. Opdeling af legepladsen i mange rum kan foregå på mange, forskellige måder. Ofte behøver det ikke at være store foranstaltninger der skal. Det kan være i form af et mindre, kuperet terræn, nogle træstammer eller et mindre stakit. Hvis der ydermere findes løse materialer som brædder, rafter, mælkekasser, bildæk og lignende vil børnene selv kunne lave yderligere afgrænsninger.

I bestræbelser for at skabe mange rum på legepladsen er det oplagt at indrette flere forskellige typer af rum, så legepladsen fremstår varieret og lægger op til mange forskellige lege, og dermed kan tilgodese flere forskellige aldersgruppers behov for leg og samvær.

Ved hjælp af beplantning, hegn, overdækkede områder, legehuse m.v. kan legepladsen inddeles i mange, varierede rum. Disse former for afgrænsninger og væresteder har samtidig den fordel, at de giver ly og læ på legepladsen. Alt for ofte ses legepladser, som mangler læ for vinden, ly for regnen samt skyggefyldte steder for solen. En legeplads med ly, læ og skygge vil gøre det mere behageligt at være ude både i kortere og længere tid og også i forhold til at anvende og bruge legepladsen hele året rundt.

Leg og pædagogik

De senere års stigende interesse for at betragte legepladsen som et pædagogisk rum på lige fod med daginstitutionens øvrige rum indebærer, at der må foretages nogle pædagogiske overvejelser over hvilke oplevelser og erfaringer børnene skal have på legepladsen.

Dels handler det om legepladsens indretning i forhold til *børns egen legekultur*: Hvilke lege og legeformer skal være mulige, hvilke legeredskaber skal opstilles, hvilke materialer og udendørs legetøj skal være tilgængeligt osv.? Og dels handler det om indretning i forhold til *pædagogisk planlagte aktiviteter*, hvor det pædagogiske personale med deres initiativer og aktiviteter kan skabe særlige oplevelser og erfaringer for børnene på legepladsen.

Som eksempler på etablering af områder for planlagte aktiviteter kan nævnes: fodboldbane til boldspil, rytmik og sanglege, bålplads, forskellige former for udeværksteder, sansehaver, dyrehold osv. Derudover kan legepladsen være det sted, hvor børn og personale sammen skaber forandringer på daginstitutionen ved at plante, etablere midlertidige huler, male og indrette legehuse, dekorere plankeværk osv.

Ved på den måde at se legepladsen som et sted, der både skal fremme og inspirere børnenes egen legekultur og være et sted for planlagte pædagogiske aktiviteter, vil legepladsen fungere som et pædagogisk rum og dermed blive en integreret del af daginstitutionens samlede pædagogik.

Legepladsens struktur

For at legepladsen kan tilbyde forskellige rum til børns leg, inspirere til forskellige legeformer, indeholde steder for planlagte pædagogiske aktiviteter, tage hensyn til forskellige børnegruppers behov osv., kræver det grundige overvejelser med hensyn til placering, indretning og udformning af legepladsen.

Med hensyn til selve placeringen af legepladsen spiller det en central rolle for, hvordan selve bygningen er placeret i forhold til legepladsen. Frem for at bygningen er placeret midt på legepladsen med mulighed for at børnene kan opholde sig rundt om hele huset vil den optimale løsning være, at bygningen (en vinkel) var placeret i et hjørne (mod nord) med legepladsen liggende mod syd (øst og vest), se tegning.

Denne løsning vil desværre nok ikke være mulig ved etablering af alle nye daginstitutioner, og for eksisterende daginstitutioner vil den slet ikke være aktuell. Derimod er det muligt for de fleste daginstitutioner med hegn, stakit m.v. at afskære børnene muligheden for at kunne bevæge sig hele vejen rundt om huset. Begrundelsen for dette er, at det kan være svært for personalet at overskue børnene bag huset. Endnu vigtigere er det dog, at det skaber utrolig meget virvar, uro og turbulens ved udgang og indgang til legepladsen og i det område tæt ved huset, som ofte er det sted de mindre og utrygge børn ofte opholder sig.

Det er desværre også det område, hvor der ofte er mange cykler, fordi der i mange år har været en tradition for, at der skal være et fliseområde tæt på bygningen, hvilket er blevet overladt til cyklerne. I realiteten skulle man hellere indrette en cykelfri zone lige uden for bygningen, hvor der var hyggeligt og rart at opholde sig.

En velegnet struktur for legepladsen vil være, at de mere rolige og stille aktiviteter foregår tæt ved bygningen, og jo længere ud på legepladsen man kommer, jo 'vildere' og 'farligere' bliver det.

Et af de største problemer på legepladserne er cyklerne. De har en tilbøjelighed til at dominere og være meget forstyrrende for andre lege og aktiviteter. Man kan selvfølgelig diskutere, om der skal være cykler på legepladsen, hvor mange der skal være og om de skal være tilgængelige hver dag. Men det vil fremme og skabe en mere tryk legeplads for de usikre og utrygge børn og give plads til andre legeformer, hvis cykelområdet blev placeret så langt væk fra bygningen som muligt og på et afgrænset område. I den forbindelse skal man derfor huske på, at cykelskurets placering skal ligge nær cykelområdet og ikke som de allerfleste steder i dag tæt ved bygningen.

Vi har tidligere været inde på, at en god måde at strukturere legepladsen på er at skabe mange rum ved hjælp af afgrænsninger af forskellig slags. Denne struktur med at have mange rum kan yderligere forstærkes ved i højere grad at markere ind- og udgange til rummene. Denne fornemmelse af at gå ind i et rum fremmer intensiteten og fordybelsen i legen og vil også medvirke til, at børnene ikke i samme grad forstyrrer hinanden.

Et yderligere aspekt i forhold til strukturen på legepladsen er selve opbygningen af et vej- eller stisystem til at bevæge sig rundt på legepladsen. Igen er hovedformålet at sikre, at børnene ikke unødigt griber forstyrrende ind i hinandens lege. Derudover kommer, at en vej eller sti jo kan udformes på mange måder med forskellige belægningstyper, som en tunnel, en sansesti osv., som kan give børnene udfordringer og forskellige sanssemæssige oplevelser. Og så skal man heller ikke glemme, at transport af ting og sager fra et sted til et andet også er en form for leg.

Indhold på legepladsen

Som det tidligere er nævnt må udformning og indretning af legepladsen tage udgangspunkt i aldersgruppens lege og legeformer samt de ønsker personalet har for at igangsætte forskellige pædagogiske aktiviteter på legepladsen. Men hvad skal der så være på en legeplads?

Først og fremmest er det selvfølgelig afhængig af legepladsens størrelse. På en lille legeplads vil der virkelig være tale om en prioritering, mens der på en stor legeplads vil være mange muligheder. Dernæst afhænger det også af hvilken daginstitutionstype, der er tale om. Er det en vuggestue, en børnehave eller en integreret institution?

Der vil for hver institutionstype være nogle specifikke behov, nogle begrænsninger eller flere muligheder afhængig af den aldersgruppe, der skal benytte legepladsen. Når det gælder vuggestuer og børnehaver er der mulighed for målrettet at indrette legepladsen efter børnenes alder, mens der på

en integreret institution⁴ må tages hensyn til, at legepladsen skal bruges af både mindre og større børn.

Når man står over for at skulle vælge, hvilket indhold legepladsen skal have, er der utrolig mange muligheder. Vi har tidligere været inde på, at der skal være forskellige typer af rum, løse materialer til forskellige rolle- og fantasilege, forskellige terrænformationer, muligheder for udendørs værkstedsaktiviteter osv. Men disse ting kan hver for sig udformes og indrettes på forskellige måder. Spørgsmålet er også hvor mange og hvilke legeredskaber legepladsen skal indeholde. Igen afhænger det af legepladsens størrelse, men er også et spørgsmål om plads og prioritering i forhold til andre legemuligheder og selvfølgelig også af økonomi. Legepladsredskaber er ofte en dyr investering, og man må nøje overveje om prisen på et legepladsredskab er en rimelig investering i forhold til andre former for anlæg som f.eks. en bakke, buske og træer, bålplads osv.

Legemiljøer

Når man tænker på, hvor mange timer børnene skal opholde sig på legepladsen vil det være rimeligt, at den er et sted, som børnene kan udvikle sig på, og hvor de hele tiden kan få nye udfordringer og oplevelser. Det vil derfor være en fordel, hvis legepladsen indeholder en række multifunktionelle legemiljøer dvs. legesteder som kan bruges på mange forskellige måder og til mange forskellige formål.

Det klassiske eksempel er en bakke, som børnene kan kravle på, løbe på, rulle ned ad, sidde på, kælke på osv. Et andet eksempel kan være et område med træstammer liggende på jorden, som de mindste børn kan kravle på, de lidt større kan gå over eller gå på, og hvor de store børn kan løbe rundt og lege for eksempel 'jorden er giftig' eller 'ikke røre jord'.

I det hele taget vil det være en fordel, hvis man tænker mere i indretning af *legemiljøer* frem for endimensionelle legesteder. Hvis man for eksempel på en daginstitution når frem til, at det vil være en god idé, at børnene har mulighed for at lege med sand, så vil stedet blive langt mere interessant, hvis man valgte at lave et sandmiljø frem for en sandkasse.

Selve det at bruge begrebet 'sandmiljø' vil give en række associationer og ideer, der rækker langt ud over den traditionelle, firkantede sandkasse, som børnene i øvrigt hurtigt bliver færdig med. En række spørgsmål vil opstå: hvor stor skal sandområdet være, på hvilken måde skal den afgrænses, hvad for en slags sand⁵ skal benyttes, skal der være muligheder for at kombinere sand med andre materialer som f.eks. vand osv.?

En god indgangsvinkel til at bestemme legepladsens indhold vil derfor være at vurdere hvilke typer legemiljøer, der skal være på legepladsen.

Som eksempler på legemiljøer, der også kan kombineres, kan nævnes: sandmiljø, vandmiljø, grave-/rodemiljø, klatremiljø, havemiljø, cykelmiljø samt legemiljøer til rollelege, regellege, byggelege etc.

Dernæst kommer så en række yderligere spørgsmål, som handler om, hvordan de skal opbygges, hvilke materialer de skal udføres i, hvad de skal indeholde, hvilke funktioner og muligheder de skal kunne tilbyde børnene osv.

⁴ En del integrerede institutioner har opdelt legepladsen til henholdsvis børnehavebørn og vuggestuebørn. En fælles legeplads vil alt andet lige give flere legemuligheder for begge aldersgrupper. Hvis man indretter en fælles legeplads ud fra princippet om, at de 'vilde' og 'farlige' lege samt cykelområdet placeres et pænt stykke ude på legepladsen, vil de mindre børn – og vuggestuepersonalet – føle sig mere trygge på legepladsen.

⁵ Der findes mange forskellige sandtyper. F.eks. findes der bakkesand eller skulptursand (det fineste sand i grusgrave), som har en konsistens, som er meget anvendeligt til forskellige former for sandleg som f.eks. sandkager, sandslotte, kuglebaner etc.

Udeværksteder

Som supplement til børnenes egne legesteder og legemiljøer kan det anbefales, at legepladsen indeholder en række forskellige former for udeværksteder eller områder, hvor voksne er aktive sammen med børnene. Det kan være i form af en bålplads med hugge/snitteplads, en overdækket terrasse med en høvlbænk, højbede med forskellige grøntsager, krydderurter mv., steder med dyrehold osv. Ligesom med børnenes egne legemiljøer kan disse udeværksteder udformes på mange forskellige måder og på en mere eller mindre primitiv måde.

Ud over den pædagogiske funktion, der ligger i at have sådanne aktivitetsområder, vil det også præge den generelle stemning og atmosfære på legepladsen og skabe et mere aktivt liv på legepladsen.

Fra et udviklingsprojekt⁶ om legepladsen blev det konstateret, at når personalet om vinteren serverede kakao, varmet over bålet, blev børnene ca. en time længere ude på legepladsen end normalt på den årstid. Og i disse tider, hvor man må konstatere at børn bevæger sig for lidt, har mange infektionssygdomme etc., er det slet ikke så tosset med en time ekstra ude på legepladsen.

Børns naturlige bevægelser og lege

En yderligere indfaldsvinkel eller metode til at udvælge legepladsens indhold er at tage afsæt i børns naturlige bevægelser og lege. Der eksisterer megen viden om børns sansemotoriske udvikling, og om hvordan børn understøtter deres udvikling. Gennem legen udvikler børnene en række kompetencer og et varieret udendørs legemiljø vil betyde, at børnene vil blive inspireret til mange forskellige lege og aktiviteter, som stimulerer deres sansemotoriske udvikling.

Bevægelsespædagog Anne Brodersen og skolelæge Bente Pedersen taler om at børn i alle lande uanset race, køn, social baggrund osv. leger bestemte lege. De kalder dem grundmotoriske lege og grundlege.⁷ De grundmotoriske lege kan sammenlignes med det man i andre sammenhænge kalder for børns naturlige bevægelser, som f.eks. at kravle, gå, trille, løbe, svinge, springe, hoppe osv. Grundlege er lege som f.eks. gemmelege, fangelege, konstruktionslege etc.

Ved at udarbejde en liste over disse forskellige bevægelser og lege vil man kunne bruge den som en form for checkliste for at se om legepladsen eller den påtænkte legeplads indeholder de mest elementære bevægelsesformer og lege, som børn er optaget af, og som er centrale i forhold til deres generelle psykiske, fysiske og sociale udvikling.

Natur på legepladsen

I de senere år er der opstået en ny form for legepladser som kaldes naturlegepladser⁸. Ser man nærmere på disse legepladser er der ofte tale om, at de indeholder de mest almindelige legepladsredskaber, som man har kendt i årtier, bortset fra at der er valgt andre træsorter og en anderledes behandling af træet, som gør, at legeredskaberne får et naturagtigt præg. Men principielt adskiller de sig ikke fra den traditionelle legepladsredskabskultur.

Der kan ellers være gode grunde til at supplere den traditionelle legepladsredskabskultur - og gerne med mere natur på legepladserne. Natur på legepladsen kan være flere ting. Det kan være forskellige former for beplantning: træer, buske, krat, plantekasser med blomster, slyngplanter osv. Det kan også være løse naturmaterialer, som f.eks. blade, blomster, pinde, grankogler etc., som børnene elsker at lege med. Natur på legepladsen er også, når der

⁶ Et pædagogisk udviklingsprojekt 'Ud med børn og voksne' i 4 daginstitutioner i Gladsaxe kommune. Eksemplet er fra daginstitutionen *Sommerfuglen*.

⁷ Brodersen, Anne og Pedersen, Bente, *Børn og Motorik*, forlaget Børn og Unge (1994).

er gang i blåaktiviteterne, når der bliver snittet, når køkkenhaven vandes, når dyrene fodres etc.

Tidligere, når man snakkede om børns opdragelse henlede man opmærksomheden på de tre r'er: ro, renlighed og regelmæssighed. I dag skulle man måske hellere tale om, at børn skal have de tre k'er: kys, kærlighed og krat. Børns ret til krat⁹ er et slogan, som vil være udmærket at anvende i forhold til legepladsen. Man kan næsten sige, at jo mere natur i form af krat og lignende der er på legepladsen, jo mere vil legepladsen fremstå, som en foranderlig og inspirerende legeplads med mange sansemæssige oplevelser og legemuligheder.

Sammenfatning

Som nævnt i indledningen er denne artikel ikke et forsøg på at udarbejde en standard for legepladser. Tværtimod skal den betragtes som inspiration til indretning af legepladser i det håb og med ønske om, at de personer pædagoger, landskabsarkitekter o.a., som skal forny eller indrette en ny legeplads, vil sætte deres personlige præg på legepladsen og tage udgangspunkt i legepladsens øjeblikkelige udsende eller i det område, den skal placeres i. Inden for arkitektverdenen har man et begreb man kalder for 'stedets ånd' eller 'pladsens sjæl', som handler om at indrette pladser og steder i respekt for og i mod- og medspil med de eksisterende omgivelser. Lad dette også gælde for legepladser.

Med disse afsluttende bemærkninger in mente vil jeg tillade mig at nævne følgende elementer, som det under alle omstændigheder vil være hensigtsmæssigt at medtænke i forhold til planlægning og indretning af en legeplads.

- varierede legemiljøer
- ly, læ og skygge
- mange rum og afskærmninger
- kuperet terræn
- løse materialer af forskellig karakter
- udeværksteder
- rolige, cykelfrie zoner
- beplantning
- legeredskaber

⁹ 'Børns ret til krat' var et slogan for en kampagne afholdt af Danmarks Naturfredningsforening og Landsforeningen Natur og Ungdom i 1998.

Litteraturhenvisninger

Åkerblom, Karin og Peter (1993), *Uppptäck förskolans uterum!*, Sveriges Lantbruksuniversitet.
Bygge- og boligstyrelsen (1995), *Bygningsreglementet*, Boligministeriet.
Gladsaxe kommune (1999), *Ud med børn og voksne - om udeliv og udeleg på legepladsen*, delrapport *Natur på legepladsen*.
Ahton, Ohelia (2001), *Udebogen*, forlaget Klim.
Schytte, Benny (2001) (forord), *Udendørspædagogik*, Forlaget Børn & Unge.
Zwaan, Marijke m.fl.(2002) , *Gør byen lidt vildere - økologiske byhaver*, Byhavenetværket.
Didriksen, Ulla m.fl. (2003), *Anderledes skolegårde og legepladser*, Skoletjenesten.

Benny Schytte, kultursociolog. Mange års erfaring med efteruddannelse, rådgivning og udvikling omkring børns udemiljøer for daginstitutioner, skoler, kommuner, boligselskaber mv. Forskningsassistent på By og Byg, Statens Byggeforskningsinstitut. Formand for Dansk Legeplads Selskab 1992 - 2002. Redaktør af *LEGEPLADSEN*, et tidsskrift som udgives af Dansk Legeplads Selskab.